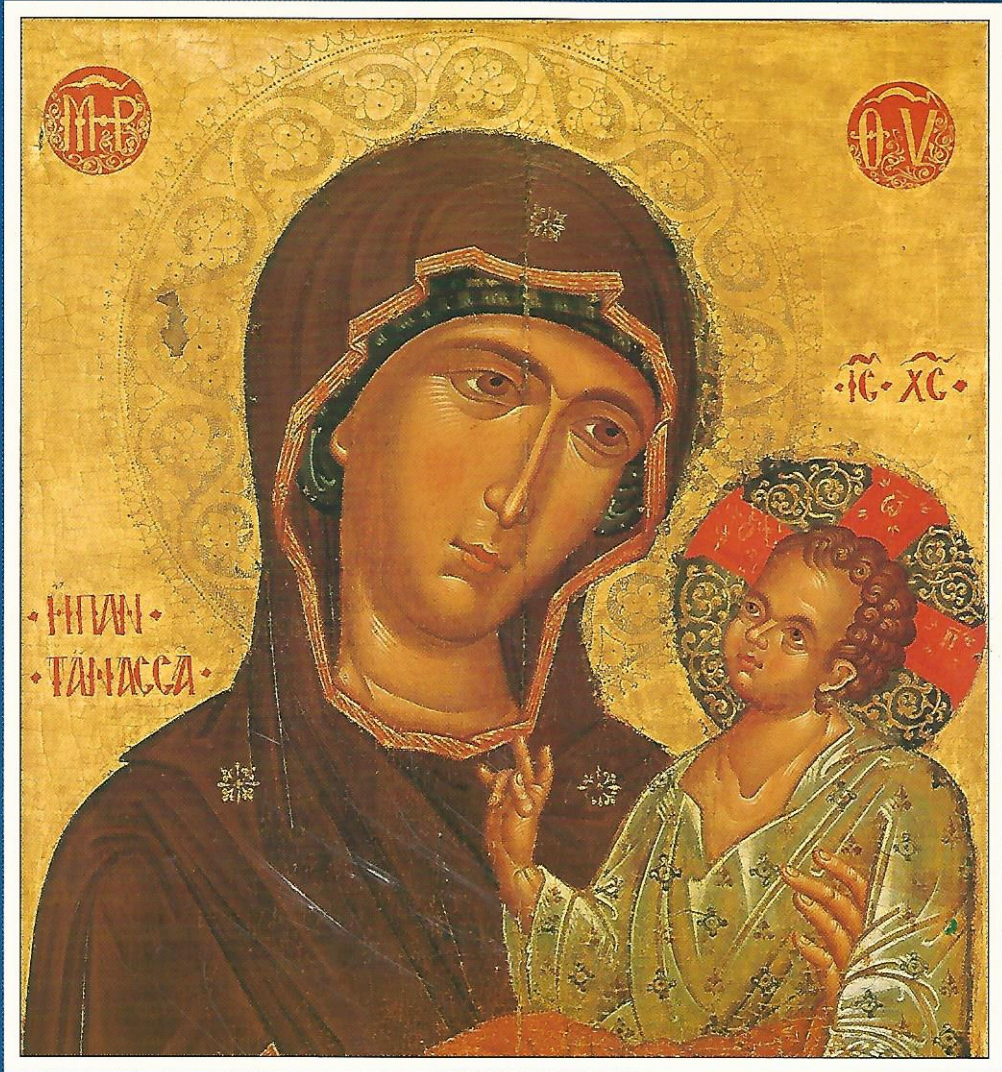

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΠΑΦΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ
ΜΟΥΣΕΙΟ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΙΤΗΝΙΟΥ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

1999

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΠΑΦΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ
ΜΟΥΣΕΙΟ
Βάσας Κοιτηνίου

ΛΕΥΚΩΣΙΑ
1999

Κείμενα καταλόγου Φωτογραφίες: Χριστόδουλος Χατζηχριστοδούλου,
Κώστας Γερασίμου, Κυριάκος Παπαϊωακείμ

Φωτογραφίες: ΦΩΤΟ ΛΥΣΗ Λάρινακα, Κώστας Γερασίμου

Έκδοτική επίμελεια: Χριστόδουλος Χατζηχριστοδούλου

Έκτύπωση: Τυπογραφείο ΠΡΟΟΔΟΣ, Λευκωσία

© Ἐκκλησιαστικὸ Μουσεῖο Βάσας Κουλιανίου.

ISBN: 9963-8457-0-3

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΑΦΟΥ Κ.Κ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Με πολλή χαρά πληροφορήθηκα την απόφαση τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς νὰ ιδρύσει Ἐκκλησιαστικὸ Μουσεῖο στὴ Βάσα Κοιλανίου.

Ἡ διαφύλαξη τῆς βυζαντινῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς μας κληρονομιάς ἀποτελεῖ ὄχι μόνον χρέος ἀλλὰ καὶ ἱερὸ καθῆκον τοῦ ἱερέα μιᾶς ἐνορίας ἢ μιᾶς κοινότητας, ἀφοῦ ἐκεῖνος εἶναι πού ἀποτελεῖ τὸν κύριο φορέα τῆς λειτουργικῆς μας ζωῆς καὶ αὐτὸς πού χρησιμοποιοῦ ἓνα μεγάλο μέρος τῶν ἐκθεμάτων πού ἐκτίθενται σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν εἰδικὰ διαμορφωμένο χῶρο, τόσο γιὰ λόγους θρησκευτικούς ὅσο καὶ γιὰ λόγους ἐθνικούς. Ἔτσι λοιπὸν ἡ ἀπόφασι αὐτὴ τιμᾷ ὄλως ἰδιαίτερως τὸν ἱερέα καὶ ὕστερα τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς κοινότητας τῆς Βάσας, διότι οἱ θησαυροὶ αὐτοὶ θὰ παρουσιαστοῦν στὸ εὐρὺ κοινὸ καὶ ἡ βυζαντινὴ κληρονομιά τῆς Ὁρθοδοξίας μας θὰ γίνῃ ἀντικείμενο θέσεως καὶ ἔρευνας ἀπὸ πολλοὺς ἐπώνυμους καὶ ἀνώνυμους, μικροὺς καὶ μεγάλους, δικούς μας καὶ ξένους καὶ θὰ γίνῃ γνωστὴ σὲ ὅλο τὸ φιλόμουσο κόσμον τῆς ὕδρουγειοῦ.

Μακαρίζουμε ὅλους ἐκεῖνους πού ἐργάστηκαν γιὰ νὰ κατασκευαστοῦν ὅλα αὐτὰ τὰ εἰκονίσματα, λειτουργικὰ σκεῦη καὶ ἄμφια, λειψανοθήκες καὶ λοιπὰ ἀντικείμενα πού συνθέτουν καὶ κοσμοῦν τὸ μικρὸ μὲν, ἀλλὰ ὁμορφο αὐτὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο. Ἰδιαίτερος δὲ μακαρίζουμε καὶ ἐπαινοῦμε ἐκεῖνους τοὺς ἀείμνηστους ἱερεῖς, ἐκκλησιαστικούς ἐπιτρόπους καὶ κατοίκους τῆς Βάσας, πού μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ σεβασμὸ διαφύλαξαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα τέχνης πού ἀποτελοῦν τὴν ὀρθόδοξην μας κληρονομιά καὶ θὰ τὰ θαυμάζουν καὶ οἱ σημερινές καὶ οἱ ἐπερχόμενες γενεές.

Συγχαίρουμε καὶ εὐχαριστοῦμε τοὺς ἀγαπητοὺς κυρίους Χριστόδουλο Χατζηχριστοδούλου Βοηθὸ Ἐθνορρο Συλλογῶν τοῦ Πολιτιστικοῦ Ἰδρύματος Τραπεζῆς Κύπρου, Κώστα Γερασίμου καὶ Κυριάκο Παπαϊωακείμ, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἀναλάβει τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐκθεσης καὶ μὲ πολλὴ ἐπιμέλεια καὶ γλαφυρότητα ἐτοίμασαν αὐτὴ τὴ σύντομὴ ἱστορία τῆς Βάσας Κοιλανίου καὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσειοῦ αὐτῆς, πού θὰ ἀποτελεῖ ταυτόχρονα καὶ τουριστικὸ ὁδηγὸ γιὰ τοὺς ἐπισκέπτες καὶ μελετητὲς τῶν πρὸ πάντων ἐκθεμάτων.

Ἰδιαίτερος εὐχαριστοῦμε τὸ Πολιτιστικὸ Ἰδρυμα τῆς Τραπεζῆς Κύπρου καὶ τὸν Πρόεδρό του κύριο Γιάννη Κυπρῆ πού ἀνέλαβε τὰ ἔξοδα ἐκδοσης τοῦ βιβλίου αὐτοῦ.

Ἐύχομαι ὅπως ἡ προσπάθεια αὐτὴ ἀποτελέσει παράδειγμα πρὸς μίμηση καὶ πρὸς ἄλλες κοινότητες καὶ ἐνορίες καὶ ἡ ἱστορία αὐτή, πού κυκλοφορεῖ, καταστεῖ πηγὴ φωτὸς γιὰ τὸν κάθε ἀναγνώστη καὶ μελετητὴ, γιὰ νὰ ἀγαπήσει καὶ νὰ διαφυλάξῃ τὴν θρησκευτικὴ, πολιτιστικὴ καὶ ἐθνικὴ κληρονομιά.

Ὁ Πάφου Χρυσόστομος

Άποψη τοῦ χωριοῦ Βάσας Κοιλανίου μέ τήν Ἐκκλησία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ

*Ὁ ἱερέας τοῦ χωριοῦ Νικόλαος Παναγιώτου
φορεῖ στιχάριο καί ζώνη τοῦ 19ου αἰώνα*

Ἡ Βάσα Κοιλανίου καὶ ὁ περιβάλλον χωρὸς τῆς

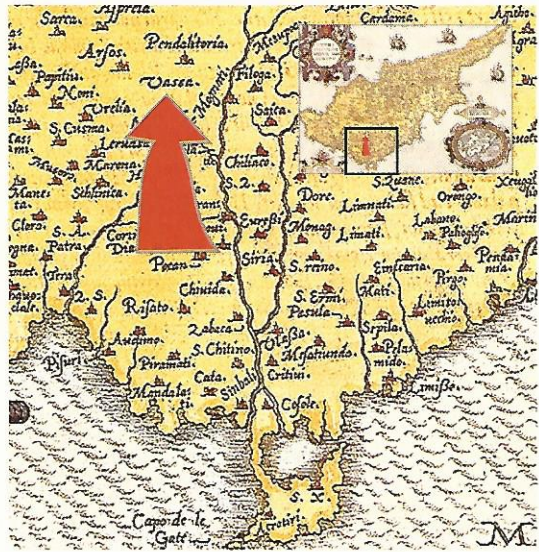
Τὸ Ἐκκλησιαστικὸ Μουσεῖο Βάσας Κοιλανίου βρίσκεται στὸν αὐλειὸ χωρὸ τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Τιμίου Προδρόμου, στὸ κέντρο τοῦ παραδοσιακοῦ οἰκισμοῦ.

Ἡ περιοχὴ τῆς Βάσας κατοικήθηκε ἤδη ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια, ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα ποὺ κατὰ καιροὺς ἔρχονται στὸ φῶς.

Ἡ τοπωνυμικὴ ὀνομασία Βάσα ποὺ εἶναι καθαρὰ ἀρχαῖα ἐλληνικῆς προέλευσης, ἀναμφίβολα προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχαῖα ἐλληνικὴ λέξη Βάσσα (ἢ καὶ Βήσσα) ποὺ σημαίνει δασώδη κοιλάδα. Στὴν Ἀρκαδίᾳ τῆς Πελοποννήσου υφίστατο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οἰκισμὸς μὲ τὴν ὀνομασίᾳ Βάσσαι, ὅπου βρισκόταν καὶ ὁ περίφημος ναὸς τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνα (Παυσανίας 8, 41, 7). Ἡ ὀνομασία τοῦ πιὸ πάνω χωριοῦ τῆς Κύπρου (ὅπως καὶ ἄλλων) πρέπει νὰ σχετίζεται μὲ τὴν ἐποίκησι τῆς Κύπρου ἀπὸ τοὺς Ἀρκάδες. Ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνα μαρτυρεῖται καὶ στὴ Βάσα στὸ χωρὸ ποὺ σήμερα εἶναι κτισμένη ἡ κεντρικὴ ἐκκλησία.

Ἡ Βάσα εἶναι τὸ πέμπτο ἀμπελοχωρὶ τῆς Λεμεσοῦ μὲ βάση τὴν καλλιεργήσιμη ἔκτασι μὲ ἀμπέλια. Στὸ χωριὸ παρασκευάζονται τὰ καλύτερα μαῦρα κρασιά τοῦ νησιοῦ καθὼς καὶ μεγάλες ποσότητες σταφίδας.

Ἡ Βάσα γνώρισε μιὰ ἀλματώδη πληθυσμιακὴ ἀνάπτυξη ἀπὸ τὸ 1881 μέχρι τὸ 1946, ὅπως συνέβη μὲ ἀρκετὰ ἄλλα ἀμπελοχώρια. Ἀργότερα ἄρχισε ἡ μείωσις. Στὸ χωριὸ διατηρεῖται ἀκόμη ἡ γοητευτικὴ ἀρχιτεκτονικὴ μὲ λιθόστρωτους δρόμους, μακρυνάρια, δίχωρα καὶ ἀνώγεια, κτισμένα μὲ ἄψογα πελεκητὴ ἀσβεστόπετρα. Κατὰ τὴν Μεσαιωνικὴ περίοδο ἡ Βάσα ὑπῆρξε φέουδο ποὺ ἀνήκε στὸν Ἰωάννη Ἰβελίνο τῆς Γιάφφας. Σύμφωνα μὲ τὸ χρονογράφο Λεόντιο Μαχαιρᾶ (15ος αἰ.), ὁ κύριος τῆς Βάσας περιλαμβανόταν στὴ συνοδεία τοῦ βασιλιᾶ Πέτρου Α' Λουζινιᾶν (1358–1369) κατὰ τὸ ταξίδι του στὴ Ρόδο μαζί μὲ τὸ στόλο του. Σὲ παλαιοὺς χάρτες ὅπως τοῦ Ortelius (1574), τοῦ Magini (1597–8), τοῦ Dapper (1703) τὸ χωριὸ εἶναι σημειωμένο ὡς Vassa. Στὸν πρῶτο ἐλληνικὸ χάρτη τῆς Κύπρου ποὺ ἐξέδωσε ὁ Ἀθ. Σακελλάριος τὸ 1890, τὸ χωριὸ φέρει τὴν ἴδια ὀνομασίᾳ μὲ τὴ σημερινή.

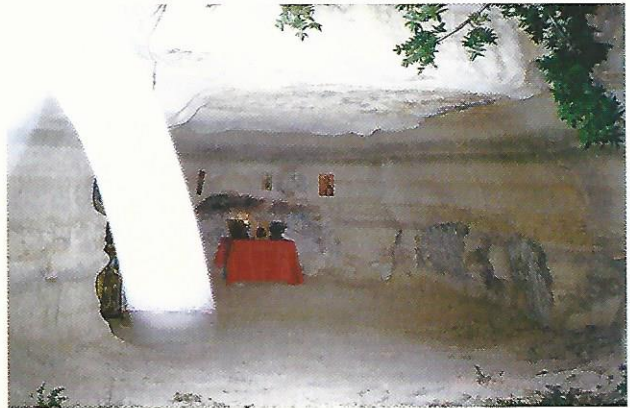
Ο R. Gunnis πού επισκέφθηκε τὸ χωριὸ τὸ 1933, εἶδε σ' ἓνα λόφο στὸ κέντρο τοῦ οἰκισμοῦ ἓνα βενετικὸ πύργο καὶ τὰ θεμέλια μικρῆς τετράγωνης οἰκοδομῆς. Οἱ χωρικοὶ τότε τοῦ εἶχαν δώσει μιὰ συλλογὴ ἀπὸ βενετικά ξίφη πού βρέθηκαν στὴν τοποθεσία τοῦ πύργου.

Κατὰ τὴν Ὄθωμανοκρατία ἡ Βάσα ἀνῆκε στὸν Καζὰ τῆς Αὐδῆμου. Τὰ γράμματα καλλιεργήθηκαν στὸ χωριὸ ἀπὸ πολὺ νωρίς. Τὸ πρῶτο ἰδιωτικὸ σχολεῖο λειτούργησε τὸ 1827 ἀπὸ τὴ Μαρία Καρπετίνα. Ἡ βυζαντινομουσικολογικὴ παράδοση μὲ ἐπίκεντρο τὴν κοινότητα τῆς Βάσας ἄκμασε γιὰ περισσότερο ἀπὸ ἓνα αἰῶνα καὶ κάλυψε μὲ τὴ θεωρητικὴ συμβολή της ὄχι μόνον τὴν Κύπρο ἀλλὰ καὶ εὐρύτερους κύκλους τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἀνάμεσα στοὺς δεινοὺς ἱεροψάλτες τῆς «σχολῆς Βασέων», συγκαταλέγονται ὁ Ἀχιλλέας Νικολαΐδης καὶ ὁ Στυλιανὸς Ἐλευθερίου, μετέπειτα Χουρμούζιος.

Στὸ χωριὸ τιμῶνται δύο Κύπριοι τοπικοὶ ἅγιοι, ὁ ὅσιος Βαρνάβας (ἐορτάζει 11 Ἰουνίου) καὶ ὁ ἅγιος Τίμωνας (ἐορτάζει 28 Ἰουλίου).

Ὁ ὅσιος Βαρνάβας ἀσκήτεψε σὲ σπήλαιο πού βρίσκεται βορειοδυτικὰ τοῦ χωριοῦ. Στὴν ἐκκλησία τῆς Εὐαγγελίστριας φυλάσσεται μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ ἱερὰ λείψανα καθὼς καὶ ἡ τίμα κέρα του. Ὁ Λεόντιος Μαχαιρᾶς ἀναφέρει σχετικά: «εἰς τὴν Βάσαν ὁ ἅγιος Βαρνάβας μοναχός». Μέχρι τὸ 1897 στὸ χωριὸ ἐσώζετο ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁσίου Βαρνάβα, πού βρισκόταν στὴν θέση τοῦ σημερινοῦ ναοῦ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Ὁ λαξευμένος σπηλαιώδης χῶρος δυτικὰ τοῦ ἀσκητηρίου τοῦ Ὁσίου Βαρνάβα εἶναι ἀφιερωμένος στὸν ἅγιο Τίμονα καὶ ἀποτελεῖ μοναδικὸ κέντρο λατρείας του στὴν Κύπρο. Πρόκειται γιὰ ρωμαϊκὸ τάφο, πού μετατράπηκε, γύρω στὸν 3ο-4ο αἰῶνα μ.Χ. σὲ χριστιανικὸ ναὸ καὶ ἀφιερώθηκε στὸν Κύπριο ἅγιο Τίμονα, συνοδὸ τῶν ἀποστόλων Βαρνάβα καὶ Μάρκου, κατὰ τὸ δεύτερο ἱεραποστολικὸ τους ταξίδι

Σπήλαιο Ὁσίου Βαρνάβα

στὴν Κύπρο (49 μ.Χ.). Στὸ σπήλαιο αὐτὸ κατέφευγαν γιὰ νὰ γεννήσουν οἱ ἑτοιμόγεννες γυναῖκες στὰ χρόνια τῆς Ὄθωμανοκρατίας, ἀπὸ φόβο μήπως οἱ Τοῦρκοι τοὺς πάρουν τὰ παιδιὰ. Στὰ τοιχώματα τοῦ σπηλαίου ὑπάρχουν ἐνδιαφέρουσες ἐγχάρακτες ἐνθυμήσεις τοῦ 18ου αἰῶνα.

Ἡ κεντρικὴ ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ πού εἶναι ἀφιερωμένη στὸν Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου ἄρχισε νὰ κτίζεται τὸ 1897. Τέλειωσε τὸ 1900 καὶ ἐγκαινιάστηκε τὸ 1903 ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Κυρηναίας Κύριλλο Β'.

Στὰ βορειοανατολικά τοῦ χωριοῦ βρίσκεται τὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (15ος αἰ.) μὲ σπουδαῖο τοιχογραφικὸ διάκοσμο. Μοναδική στὴν Βυζαντινὴ τέχνη τῆς Κύπρου παραμένει ἡ τοιχογραφία τῆς Ἁγίας Παλυχρονίας, μητέρας τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἄξιοπρόσεκτες εἶναι οἱ τοιχογραφίες τοῦ ἄγνωστου ἀπὸ ἄλλοῦ Ἁγίου Δανιὴλ τοῦ «Θεσσαλονικέως» καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ Ἐπιταφίου Θρήνου, ὅπου οἱ μοιρολογηστρες παρουσιάζονται καθισμένες ὀκλαδὸν νὰ θρηνοῦν σύμφωνα μὲ τὰ ἔθιμα τῆς ἐποχῆς.

Κοντὰ στὸ χωριὸ ὑπάρχει παλαιὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἡ Βυζαντινὴ λιτανευτικὴ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου, λιτανευόταν τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ μεταφερόταν μὲ πομπή στὸ ἐξωκκλήσι. Σ' ἓνα ἀπὸ τοὺς βράχους ὑπάρχει ὀπὴ ὅπου τοποθετοῦσαν τὸ κοντάρι τῆς εἰκόνας. Τὸ 1938 ἡ εἰκόνα κλάπηκε, γιὰ νὰ βρεθεῖ στὴ Βάβλα τὸ 1943. Οἱ ἱερόσυλοι ἀφαίρεσαν

Παρεκκλήσιον Ἁγίου Γεωργίου

τὸ ὕφασμα μὲ τὴ ζωγραφικὴ ἀπὸ τὴ σανίδα προξενώντας ἀνεπανόρθωτες καταστροφές. Ἀπὸ τὰ παρεκκλήσια ποὺ ὑπῆρχαν μέσα ἢ γύρω ἀπὸ τὸ χωριὸ εἶναι γνωστὲς οἱ θέσεις τριῶν τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τοῦ Προφήτη Ἡλία.

Ἡ Ἀποκαθήλωση, Παρεκκλήσιον Ἁγίου Γεωργίου

Τό Ἐκκλησιαστικὸ Μουσεῖο Βάσας Κοιλανίου

Τὸ ἐκκλησιαστικὸ Μουσεῖο Βάσας Κοιλανίου δημιουργήθηκε γιὰ νὰ στεγάσει καὶ νὰ διαφυλάξει τοὺς πολύτιμους ἐκείνους θησαυροὺς τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, ποὺ «χάριτι θεία» διασώθηκαν ἀπὸ τὸν πανδαμάτορα χρόνον. Ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ ἀγάπη

Ἡ προθήκη μὲ τὰ ἱερά ἄμφια

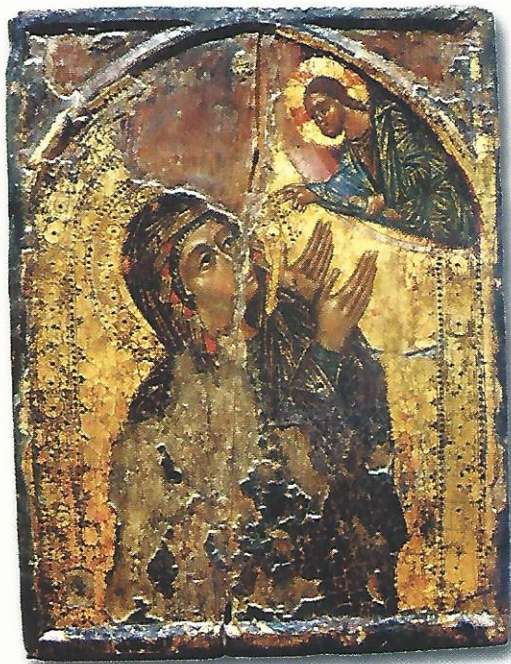

Ἡ αἴθουσα μὲ τίς εἰκόνες

τοῦ αἰδ. πρεσβυτέρου Νικολάου Παναγιώτου πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴ κληρονομιά τοῦ χωριοῦ του, τὸν ὄθησαν νὰ φανερώσει ἀπὸ τὴν ἀφάνεια καὶ τὴ λήθη τίς ἱερές εἰκόνες καὶ τὰ σεπτὰ κειμήλια ποὺ κοσμοῦν τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Τιμίου Προδρόμου καὶ τὸ Μουσεῖο.

Ὁ ἐπισκέπτης ποὺ εἶναι συνάμα καὶ προσκυνητῆς, ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἀνακαλύψει ἔργα πίστης, εὐσέβειας μὰ προπαντὸς ἀγιότητος ἀφοῦ τὸν τόπο τοῦτο ἀγίασαν μὲ τοὺς ἀσκητικούς ἀγῶνες τοὺς μεγάλοι ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας ὅπως ὁ ὅσιος Βαρνάβας καὶ ὁ ἅγιος Τίμων.

Στὸ μόνιμο ἐκθεσιακὸ χῶρον παρουσιάζονται ἱερές εἰκόνες ἐξαιρετικῆς τέχνης ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 14ου ἕως καὶ τὸ 16ο αἰῶνα. Ἡ παλαιότερη εἶναι μία σκαφωτὴ εἰκόνα προσκυνηταρίου μὲ τὴν Παναγία δεομένη (τέλος 14ου αἰ.). Τὸ πλάσιμο τῶν σαρκωμάτων, οἱ ἀδρῆς χρυσοκοντυλιές καὶ γενικότερα ἡ ἐλευθερία καὶ ἄνεση ποὺ ἐπιδεικνύει ὁ ζωγράφος στὴν ὄλη ἐκτέλεση θυμίζου ἀνάλογες ἔντεχνες εἰκόνες τοῦ 14ου αἰῶνα στὴν Κύπρο.

Παναγία δεομένη, τέλος 14ου αἰ.

Ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Παναχράντου εἶναι ἔργο μὲ Κωνσταντινουπολίτικες καταβολές. Στὸν ἴδιο ζωγράφο ἀποδίδονται καὶ οἱ εἰκόνες τῆς Παναγίας Παντάνασσας καὶ πιθανὸν τοῦ Ἁγίου Βαρνάβα. Οἱ εἰκόνες αὐτὲς μποροῦν νὰ χρονολογηθοῦν στὸ 6' μισὸ τοῦ 15ου αἰῶνα. Παρουσιάζουν σημαντικές διαφορὲς μὲ τὶς αἰσθητικὲς καὶ τεχνοτροπικὲς ἀντιλήψεις πού ἐπικρατοῦν στὴν Κύπρο τὴν ἐποχὴ αὐτή. Στὴν ὕστερη παλαιολόγεια τέχνη τῆς Βασιλεύουσας οἱ μορφὲς ἔχουν ὕφος ἐπιβλητικὸ καὶ ἔντονη καλλιτεχνικότητα. Ἴσως ὁ ζωγράφος νὰ ἦταν κάποιος ἀπὸ

Παναγία ἡ Πανάχραντος, 6' μισὸ 15ου αἰ.

τοὺς διασωθέντες μοναχοὺς ἢ λαϊκοὺς πού κατέφυγαν στὴν Κύπρο μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης τὸ 1453.

Στὸ 16 αἰῶνα χρονολογεῖται ἡ σκαφωτὴ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸν τύπο τοῦ Διασωρίτη (νὰ περνᾷ μέσα ἀπὸ λίμνη καὶ βουνά).

Ἅγιος Βαρνάβας, 6' μισὸ 15ου αἰ.

Από τή Μεγάλη Δέηση σώθηκαν οί εικόνες τῆς Παναγίας, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη Προδρόμου, τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καί Παύλου καί τῶν Ἀρχαγγέλων Μιχαήλ καί Γαβριήλ. Στόν ἴδιο ζωγράφο ἀποδίδεται καί εικόνα τοῦ Ἁγίου Τίμωνα. Ὁ ἅγιος παριστάνεται ὄρθιος,

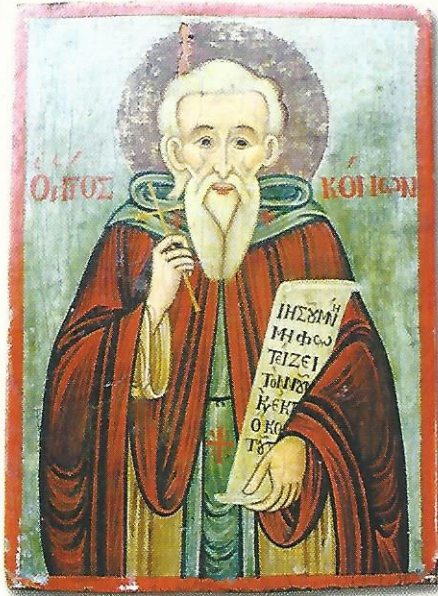
Ἅγιος Τίμων, μέσα 16ου αἰ.

μετωπικός σέ νεαρή ἡλικία ἀγένειος. Φορεῖ χιτῶνα, ἱμάτιο καί εὐλογεῖ. Οἱ εἰκόνες αὐτές μποροῦν νά χρονολογηθοῦν στά μέσα τοῦ 16ου αἰώνα. Αἰσθητικά καί τεχνοτροπικά στοιχεῖα τῆς ἐντάσσουν στήν Κρητική σχολή ζωγραφικῆς. Χαρακτηρίζονται ἀπό τή σοβαρότητα στίς ἐκφράσεις, τὰ ἀδρά χαρακτηριστικά καί ἔντονος χρωματικές διαβαθμίσεις. Σέ ἄλλο ζωγράφο ἀποδίδονται οἱ φορητές εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ Σωτῆρος, τῆς Ἁγίας Μαρίας, τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου, τὸ δεξιό φύλλο βημοθύρου μέ τόν Ἅγιο Σπυρίδωνα καί τὰ βημόθυρα μέ τόν Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου καί ἁγίους (6' μισό 16ου αἰ.). Κύριο χαρακτηριστικό στό ζωγράφο αὐτό εἶναι οἱ ὠχρόλευκες γλυκερές ἐκφράσεις τῶν προσώπων μέ τὰ καμαρωτά φρύδια, ἡ λεπτότητα τῆς πινελιάς καί ἡ ἁρμονία τῶν χρωμάτων. Στό ζωγράφο Σολωμό θύπη (= ἱερέα) ἀνήκουν οἱ εἰκόνες τῶν Ἁγίων Ἰωάννη Θεολόγου καί Ἰωάννη Προδρόμου. Ὑπογράφει μέ χρυσό στήν εἰκόνα τοῦ Τιμίου Προδρόμου,

Ἅγία Κυριακή, μέσα 16ου αἰ.

Στο λαϊκότροπο άγιογράφο Παρθένιο (;-1790 - 1836-) αποδίδονται μιá σειρά από εικόνες προσκυνηταρίου όπως: του Άγιου Δημητρίου (1832), τής Άγίας Ειρήνης, του Άγιου Κώνωνος,

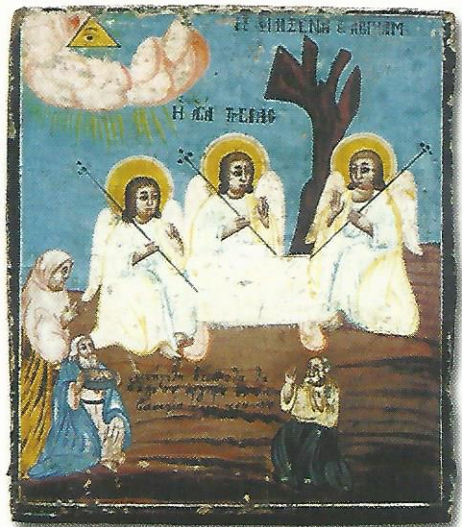
Άγιος Κώνων, 1^ο μισό 19ου αι.

του άγιου Βασιλείου έσωσε τήν Καισάρεια από τον Ίουλιανό τον Παραβάτη. Είναι το θαύμα που οδήγησε στην κατασκευή τής βασιλόπιττας με τήν τοποθέτηση του φλουριού. Σε μικρό εικονίδιο ένθετη άπεικόνιση τής Άγίας Δικατερίνας που γιορτάζει τήν ίδια μέρα, 25η Νοεμβρίου, με τον Άγιο Μερκούριο. Στο 19ον αιώνα χρονολογείται ή δεύτερη γνωστή εικόνα του Όσιου Βαρνάβα. Τό 1856 ό Άργυρός ως επίτροπος παρήγγειλε στο ζωγράφο ιεροδιάκονο Χαρίτωνα από τή Μονή τής Χρυσορρογιατίσσας διάφορες εικόνες: Γέννηση, Ευαγγελισμό και Κοίμηση τής Θεοτόκου, Βάπτιση, Ήγερση του Λαζάρου, Βαίφόρο, Σταύρωση και Άγία Τριάδα. Στο κάτω δεξιό μέρος τής εικόνας τής Άγίας Τριάδας εικονίζεται γονυπετής ό δωρητής Άργυρός Μενόικου σε προχωρημένη ηλικία. Φορεί βράκα και υποκάμισο. Τό 1938/9 ό μακαρίτης Γιαννης του Κτωρή κάλυψε με μαύρη λαδομπογιά τό πορτραίτο του Άργυρου, με τή δικαιολογία ότι ήταν τοκογλύφος και συμφεροντολόγος. Τό 1860 ό Χαρίτωνας ζωγράφισε τήν εικόνα των Άγιων Συμεών, Ήσου του Ναυη και των Σαραντα Παρθένων που εορτάζουν τή 1η Σεπτεμβρίου (Άρχη τής Ίνδικτου), τό 1865 τήν εικόνα του Άγιου Όνουφρίου και τό 1875 τήν εικόνα

του Άγιου Νεοφύτου, των Άγιων Ίωάννη Δαμασκηνού και Βαρβάρας, του Άγιου Άντωνίου, των Εισοδίων τής Θεοτόκου και τής Αναστάσεως του Χριστου. Στο πίσω μέρος τής εικόνας του Άγιου Νεοφύτου υπάρχει μικρογράμματη έπιγραφή του ζωγράφου που αναφέρεται στη δωρεά: «δέησης Θεοδούλας και των τέκνων Ίωάννου/συμβίου και των τέκνων».

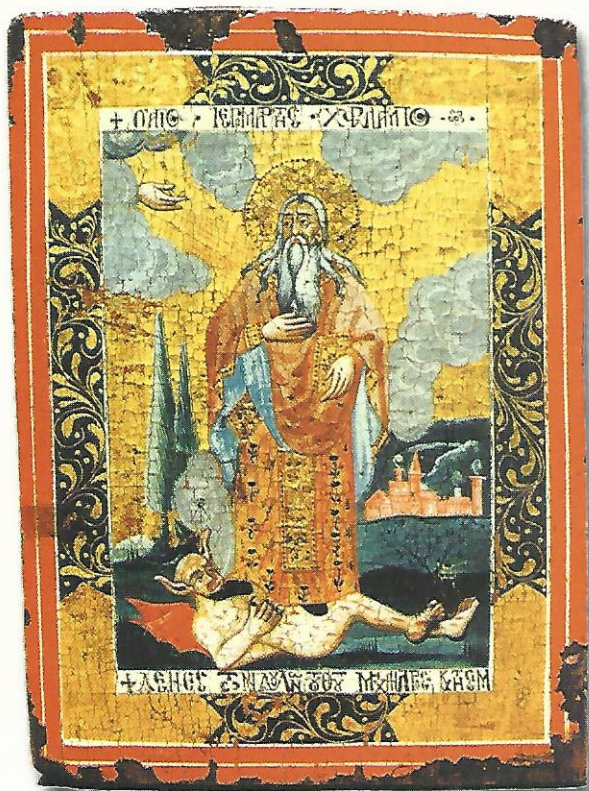
Ό Έλλαδίτης Άργυρός Μενόικου, κάτοικος αρχικά τής Ασπρογιάς, νυμφεύθηκε στη Βάσα τή Ροδιά ή Σοφία. Μαζί του έφερε τήν εικόνα των Άγιων Πάντων (1833) έργο του ιεροδιάκονου Χριστοφόρου, που τήν άφίερωσε στην εκκλησία του Όσιου Βαρνάβα.

Ό ίδιος ζωγράφος υπογράφει στο πίσω μέρος τήν μοναδική εικόνα με τήν παράσταση του θαύματος του άγιου Μερκουρίου, που κατόπιν παρακλήσεως του άγιου Μερκουρίου, που κατόπιν παρακλήσεως

Η φιλοξενία του Άβραάμ, 6^ο μισό 19ου αι.

του Μυστικοῦ Δείπνου. Ὁ Χαρίτωνας κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Ἀργυροῦ εἶχε ἐπιζωγραφίσει τίς εἰκόνες τῆς Παναγίας Παντάνασσας (6' μισό 15ου αἰ.) καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (16ος αἰ.), ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πρόσωπα τῶν μορφῶν. Στὸν Ἀργυρὸ ἀνῆκε καὶ ἓνα χειρόγραφο βιβλίο (1821–1845)

[Βασιλείος], Ἅγιος Χαράλαμπος 19ος αἰ.

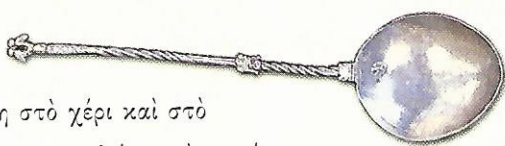
γνωστὸ ὡς «δευτέρι τοῦ Γεράρχου» μὲ ἱστορικές, ἰατροσοφικές καὶ ἄλλες σημειώσεις. Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ἀνῆκε ἀρχικὰ στὸν Κωνσταντῖνο Μενοίκου, στενὸ συγγενὴ τοῦ Ἀργυροῦ.

Στὸν Ἑλλαδίτη ζωγράφο Βασίλειο (19ος αἰ.) ποὺ ἐργάστηκε στὴν Κύπρο ἀποδίδεται ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπος. Ἀκόμη Κύπριοι προσκνητὲς ποὺ ἐπισκέπτονται τοὺς Ἅγίους Τόπους φέρουν μαζί τους εἰκόνες, ὅπως αὐτὴ τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπος (τέλη 19ου – ἀρχὲς 20οῦ αἰ.) καὶ κέρινα αὐγὰ (1930) τὰ ὁποῖα ἀφιερώνουν στὴν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ.

Ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα ἀντικείμενα τῆς συλλογῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀργυρῶν, ξεχωριστὴ θέση κατέχει

μεσαιωνικὸ ἀργυρὸ κουτάλι ποὺ χρησιμοποιοῦταν ὡς λαβίδα Θεῖας Μεταλήψεως. Στὸ κοίλωμα τοῦ κουταλιοῦ διακρίνεται σφραγίδα τῆς Δυναστείας τῶν Λουζινιανῶν. Ἔχει αὐγοειδὲς σχῆμα καὶ παρουσιάζει ὄρθιο λιοντάρι, στεμμένο μὲ κορῶνα καὶ ἀριστερὰ τὸ γράμμα «Μ».

Ἡ λαβίδα τοῦ κουταλιοῦ εἶναι στριμμένη στὸ χέρι καὶ στὸ κέντρο διακοσμεῖται μὲ κεφαλὴ βασιλέως. Καταλήγει σὲ παράσταση τῶν πουλιῶν τὰ ὁποῖα φιλοῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο (φιλικουτούνια). Παρόμοιες λαβίδες εἶχαν δοθεῖ δῶρο σὲ μονὰς καὶ ἐκκλησίες τῆς Κύπρου κατὰ τοὺς γάμους τοῦ Ἰακώβου Β' Λουζινιανὸν μὲ τὴν Αἰκατερίνη Κορνάρο τὸ 1472.

Στό 19ο αιώνα χρονολογούνται δύο άργυρά περίτεχνα θυμιατήρια και "Άγιον Ποτήριο, τοῦ ὁποῖου ἡ βάση φέρει ἐγγάρακτο φυτικό διάκοσμο μὲ ἔντονη τήν ἐπίδραση τῆς ἰσλαμικῆς τέχνης. Σπάνια ὡς «ἐπτάφωτη λυχνία» τὸν Σ. Α. Χρυσόχο, πού λουθίες τῆς Ἄρτοκλα Ἐνδιαφέρον παρουσιερατικὲς πόρπες 18ου-19ου αἰῶνα, κοῦς δράκοντες καὶ σεντέφι παράσταση νοῦ καὶ Ἑλένης νά

πρὸς τυπολογία εἶναι καὶ ἡ ἀργυρὴ κατασκευασμένη τὸ 1908 ἀπὸ χρησιμοποιούταν στὶς ἀκοσίας καὶ τοῦ Εὐχελαιίου. σιάζουν καὶ οἱ ἀργυρὲς «ζυγὴν ποῦκλες» τοῦ διακοσμημένες μὲ μυθιδύο μὲ ἐγγάρακτη σὲ τῶν Ἁγίων Κωνσταντίκρατοῦν τὸν Τίμο Σταυρό.

Λειψανοθήκη Ἁγίου Παντελεήμονα, 19ος αἰ.

Πόρπες 18ος - 19ος αἰ.

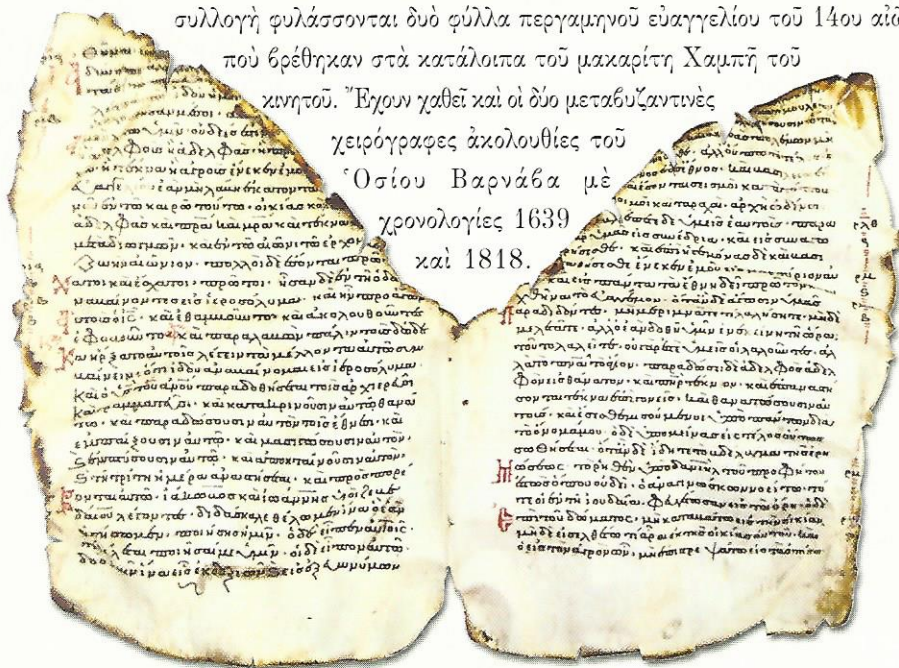
Στό 19ο αἰῶνα χρονολογούνται Παντελεήμονα, τοῦ Ἁγίου τοῦ Ὁσίου Βαρνάβα (1895). ἐκθέματα εἶναι μία μικρὴ στόλο τοῦ Μ. Ναπολέοντα. ση, πειρατὲς κούρσεψαν λαγος. Οἱ πειρατὲς πού Πάφου ἕναν «πέφτσιν» τήν ὁποία ὁ ἱερομόναχος στήν Χρυσοροριάτισσα τῆς Βάσας Κοιλανίου.

οἱ λειψανοθήκες τοῦ Ἁγίου Φιλίππου καὶ τῆς τιμίας κάρας Ἄπο τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα καμπάνα πού ἀνήκε στοὺ Σύμφωνα μὲ τήν παράδοτό στόλο στοὺ Λυθικό πέλησαν στόν ἐπίσκοπο (=χαλί) καὶ τήν καμπάνα, Γεδεών, πρωτοσύγγελος δώρησε στήν ἐκκλησία

Λειψανοθήκη τιμίας κάρας Ὁσίου Βαρνάβα, 1895

Από τη Βυζαντινή περίοδο δὲν μᾶς σώθηκε κανένα χειρόγραφο . Παλαιότερα ὑπῆρχε περγαμηνὸ εὐαγγέλιο πού σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση ἀνῆκε στὸν ὅσιο Βαρνάβα. Στὸ χωριὸ ὅμως σὲ ἰδιωτικὴ συλλογὴ φυλάσσονται δύο φύλλα περγαμηνῶ εὐαγγελίου τοῦ 14ου αἰῶνα,

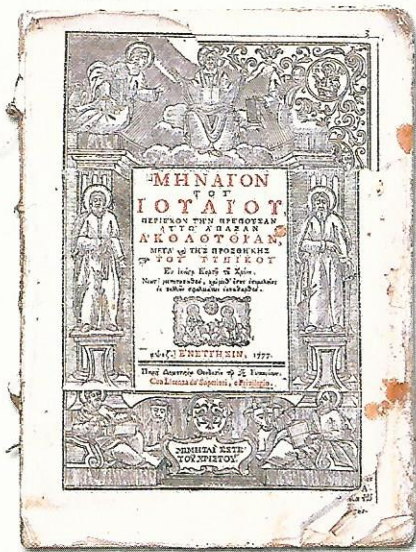
πού βρέθηκαν στὰ κατάλοιπα τοῦ μακαρίτη Χαμπῆ τοῦ κληρικοῦ. Ἦσαν χαθεῖ καὶ οἱ δύο μεταβυζαντινὲς χειρόγραφες ἀκολουθίες τοῦ ὁσίου Βαρνάβα μὲ χρονολογίες 1639 καὶ 1818.

Περγαμινὰ φύλλα Εὐαγγελίου, 14ος αἰ.

Τὰ πρῶτα τυπωμένα βιβλία ἐμφανίζονται στὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνα καὶ προέρχονται ἀπὸ τὰ τυπογραφικὰ ἐργαστήρια τῆς Βενετίας. Εἰσάγονται καὶ χρησιμοποιοῦνται παράλληλα μὲ τὰ χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα τελικὰ παραγκωνίζονται.

Ἡ πλούσια συλλογὴ ἐκκλησιαστικῶν ἐντύπων ἀποτελεῖται ἀπὸ παλαιότυπα μὲ «Βυζαντινὴ» δερματόδετη στάχωση πού χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ 16ο–19ο αἰῶνα. Ἀπὸ αὐτὰ ξεχωρίζουν τὸ Μηναῖο Δεκεμβρίου τοῦ 1551, τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ 1754, τὸ Μηναῖο Ἰουλίου τοῦ 1777 καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Θεράποντος τοῦ 1801.

Σὲ κάποια παλαιότυπα ὑπάρχουν χειρόγραφες ἐνθυμήσεις (ἀρκετὲς εἶναι χρονολογημένες) πού ἀναφέρονται σὲ δωρεὲς ἢ ἀγοραπωλησίες. Οἱ ἐνθυμήσεις αὐτὲς μᾶς παρέχουν πολὺτιμες πληροφορίες γιὰ τὴν κοινωνικὴ, οἰκονομικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάσταση τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (18ος–20ος αἰ.).

Μηναῖο Ἰουλίου, 1777

Τὰ χειρόγραφα αγοραπωλητήρια έγγραφα τοῦ 1896, τὸ χειρόγραφο «Βιβλίον Ὁφειλετῶν πρὸς τὸ ταμεῖον τῆς ἐκκλησίας Ὁσίος Βαρνάβας», καθὼς καὶ μία σειρά ἀποδείξεων πληρωμῶν φόρων ἀποτελοῦν σημαντικές μαρτυρίες γιὰ τὴ χαμένη ἐκκλησία τοῦ Ὁσίου Βαρνάβα.

Σὲ προθήκες πού βρίσκονται μέσα στὸν ἐκθεσιακὸ χῶρο τοῦ Μουσείου καὶ στὸ παρεκκλήσιο τοῦ Τιμίου Προδρόμου παρουσιάζονται χρυσοκεντήματα ὅπως ὁ μεγάλος ρωσικός ἐπιτάφιος (19ος αἰ.), ἱερατικές ζῶνες κεντημένες μὲ σύρμα καὶ χάνδρες (18ος–19ος αἰ.), ποτηροκαλύμματα (19ος αἰ.) καὶ ἄμφια παλαιῶν ἐπόνυμων ἱερέων τῆς Βάσας ὅπως τοῦ ἱερομόναχου Παπαξενοφῶντος (1890–1964), τοῦ παπᾶ Ἰωάννη Κωνσταντινίδη (1899–1966) καὶ τοῦ παπᾶ Νέαρχου Γιαλλουρίδη (1914–1993).

Στὴν περίοδο τῆς Ἀγγλοκρατίας (1878–1960) χρονολογεῖται μιὰ σημαντικὴ συλλογὴ νεότερων ἐγγράφων, ἐπιστολῶν καὶ ἐγκυκλίων πού μᾶς παρέχουν σημαντικές πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὴν κατάστασιν ὄχι μόνο τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ ἔθνους γενικότερα. Κυρίως ὅμως μέσα ἀπὸ τὰ ντοκουμέντα αὐτὰ φαίνεται τὸ συνεχές ἐνδιαφέρον τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας νὰ ὀρθοτομήσει τὸν «Λόγον τῆς Ἀληθείας», καὶ νὰ στηρίξει τὸ χειμαζόμενον ὑπὸ ξένη δουλεία ποιμνιό της.

Ἀγοραπωλητήρια έγγραφα, τέλη 19ου αἰ.

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

Χριστόδουλος Χατζήχριστοδούλου, Βυζαντινολόγος- Βοηθός Ἐφορος Συλλογῶν
Πολιτιστικοῦ Ἰδρύματος Τραπεζῆς Κύπρου
Ἐπιστημονικὴ Ἐπιμέλεια Ἐκθεσῆς

Κώστας Γερασίμου, Κυριάκος Παπαϊωακείμ
Μουσειολογικὴ μελέτη καὶ σχεδιασμοὶ ἔκθεσῆς

Στέλιος Παπαϊωάννου
Πληροφορικὸ Ὑλικό

Ἐφη Δημητρίου
Συντονισμὸς Ἐργασιῶν – Προβολῆς

Συντήρηση Ἐκθεμάτων:

– Εἰκόνες: Κώστας Γερασίμου, Κυριάκος Παπαϊωακείμ
Συντηρητὲς Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἔργων Τέχνης

– Μεταλλοτεχνία: Παναγιώτα Κωμοδρόμου
Συντηρήτρια μετάλλων

– Χαρτιῶ: Γλαῦκος Εὐσταθίου
Συντηρητὴς χαρτιῶ

Ἑλλη Κωνσταντινίδου
Ἀρχιτέκτων Ἔργου

ΧΟΡΗΓΟΙ

Ἱερός Ναός Εὐαγγελισμοῦ Θεοτόκου
Εἰκόνες καὶ Κειμήλια

Πολιτιστικὸ Ἰδρυμα Τραπέζης Κύπρου
Ἔκδοση Ὁδηγοῦ

Ἑταιρεία Ν. Π. Λανίτης Λτδ
Σύστημα Κλιματισμοῦ

SYC-CANA ALARMS LTD
Συστήματα Συναγερμοῦ καὶ Πυρανίχνευσης

*Τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Τιμίου Προδρόμου στὴν ἀλή τοῦ ὁποῖου βρῖσκεται τὸ
Ἐκκλησιαστικὸ Μουσεῖο Βάσας Κοιλανίου*

The Vasa Kilaniou ecclesiastical museum

The Vasa Kilaniou ecclesiastical museum is located in the courtyard of the chapel of St. John the Baptist in the middle of the traditional village settlement. The foundation of the village is related with Ancient Arcadian settlers who came in Cyprus from the Peloponnesus in Greece. Its name "Vasa" originates from the ancient greek word "Vissa" which means wooded valley.

Around the village there are two caves which are dedicated to two local Saints, St. Timon and St. Barnabas. In the North-eastern part of the village there is a Byzantine chapel of St. George with important 15th century frescoes.

In the ecclesiastical museum are exhibited holy icons of remarkable art which are dated from the end of the 14th century up to the 16th century, like the "Praying Madonna", "St. Barnabas", "the Virtuous Madonna" and "St. Timon". From the Post-Byzantine icons of the 17th to the 19th century those of special interest are the ones who are attributed or signed by the known painters like Solomon the Sacrificer, Parthenios, the deacon Chariton and the deacon Christopher.

From the ecclesiastical articles collection the most important is the mediaeval silver spoon that relates with the Royal Wedding of King James II and Katherine Kornaro (1472) as well as a small bell which was looted from Napoleon's fleet. From the rich collection of ecclesiastical printed records and more recent Manuscripts, archetypals are presented which were published in Venice Italy from the 16th to the 19th century and also documents that relate to the old church of St. Barnabas which was located where the big village church of Virgin Mary stands today.